

Jacek BARCIK, Piotr CZECH

PRAWNE ASPEKTY TRANSPORTU ZWŁOK Z ZAGRANICY

Streszczenie. Artykuł omawia procedury prawne i warunki sprowadzania zwłok ludzkich z zagranicy, ze szczególnym uwzględnieniem dziedziny transportu. Przytoczono regulacje prawa polskiego, wskazując także na obowiązujące regulacje prawa międzynarodowego.

LEGAL REGULATIONS OF BRINGING HUMAN CORPSES FROM ABROAD

Summary. This article deals with the legal procedures and conditions of bringing human corpses from abroad to the territory of Republic of Poland. Regulations of Polish law was quoted, as well as relevant international agreements.

1. WPROWADZENIE

W międzynarodowym obrocie osobowym, a zwłaszcza w ruchu turystycznym, zdarzają się nieszczęśliwe wypadki losowe w postaci zgonu za granicą własnego państwa. W konsekwencji pojawia się zagadnienie transportu zwłok zmarłej osoby do państwa pochodzenia. Zgodnie z ogólną regułą, wyrażoną w art. 37 konwencji wiedeńskiej o stosunkach konsularnych [1] w razie zgonu obywatela jednego państwa (tzw. państwo wysyłające) na terytorium drugiego państwa (tzw. państwo przyjmujące) władze państwa przyjmującego powinny niezwłocznie zawiadomić o tym urząd konsularny państwa wysyłającego, w którego okręgu nastąpił zgon. Jeśli rzecz dotyczy polskiego obywatela, konsul RP, za pośrednictwem Urzędu Wojewódzkiego właściwego dla miejsca zamieszkania zmarłego, powiadamia rodzinę w kraju. Konsul podejmuje często również działania w celu wyjaśnienia okoliczności śmierci, udziela także rodzinie zmarłego koniecznej pomocy w zabezpieczeniu rzeczy należących do zmarłego i uzyskaniu świadczenia z tytułu ubezpieczenia. Jeśli zgon był skutkiem przestępstwa lub nastąpił w niewyjaśnionych okolicznościach, konsul współpracuje z organami państwa przyjmującego, prowadzącymi postępowanie w sprawie, i udziela rodzinie zmarłego informacji o wynikach postępowania. Pomaga także w uzyskaniu dokumentów, które umożliwiają przewóz zwłok do państwa wysyłającego.

2. TRANSPORT ZWŁOK Z ZAGRANICY

Zagadnienie transportu zwłok, a zwłaszcza ich przewozu do Polski z zagranicy, regulują w prawie polskim trzy podstawowe akty prawne. Są to:

- 1) Ustawa z dnia 31 stycznia 1959 r. o cmentarzach i chowaniu zmarłych (dalej: ustawa) [2],
- 2) Rozporządzenie Ministra Zdrowia z dnia 7 grudnia 2001 r. w sprawie postępowania ze zwłokami i szczątkami ludzkimi [3],
- 3) Rozporządzenie Ministra Zdrowia z 27 grudnia 2007 r. w sprawie pozwoleń i zaświadczeń na przewóz zwłok i szczątków ludzkich [4].

Wspomnieć należy również o Rozporządzeniu Ministra Infrastruktury z dnia 11 lipca 2008 r. w sprawie przewozu lotniczego materiałów wymagających szczególnego traktowania [5]. Do tego rodzaju materiałów rozporządzenie to zalicza m.in. zwłoki ludzkie. W zakresie zakazów i ograniczeń oraz warunków przewozu lotniczego zwłok ludzkich odsyła ono do ww. aktów prawnych.

Wspomnieć należy, że zagadnienie przewozu zwłok z zagranicy stosunkowo wcześniej stało się także przedmiotem regulacji prawa międzynarodowego. Już w 1937 r. w Berlinie zawarto Międzynarodowy Układ dotyczący przewozu zwłok, załączony następnie do Konstytucji Światowej Organizacji Zdrowia (DzU 1948, nr 61, poz. 477). Podkreślenia wymaga fakt, że podstawowy dla dziedziny transportu akt prawnomiędzynarodowy, jakim jest Konwencja o umowie międzynarodowego przewozu drogowego towarów (CMR), sporządzona w Genewie dnia 19 maja 1956 r. (DzU 1962, nr 49, poz. 238), nie stosuje się (zgodnie z jej art. 1 ust. 4 lit. b) do przewozu zwłok. Na europejskim szczeblu regionalnym obowiązuje natomiast, podpisana w ramach Rady Europy, umowa o przewozie zwłok, sporządzona w Sztrasburgu dnia 26 października 1973 r. Polska nie podpisała jednak ani nie przystąpiła do tej umowy. Reguluje ona tylko przewóz zwłok, ale nie odnosi się do prochów ludzkich, i zakłada, że każde zwłoki podczas przewozu powinny być zaopatrzone w specjalny dokument przewozowy (*laissez passer*) wydany przez właściwe organy państwa, z którego zwłoki są wywożone. Postanowienia dotyczące transportu zwłok spotyka się także w dwustronnych umowach międzynarodowych. Przykładowo, Umowa między Rządem Rzeczypospolitej Polskiej a Rządem Federacji Rosyjskiej o międzynarodowych przewozach drogowych z 1996 r. [6] stanowi w art. 6 ust. 1 lit. d, iż w przypadku przewozów ładunków między obu państwami lub w transzycie przez ich terytoria nie wymaga się zezwoleń przy przewozie ciał i prochów osób zmarłych.

Artykuł 14 ust. 1 ustawy wyróżnia następujące sytuacje:

- 1) przewóz zwłok i szczątków ludzkich w granicach RP. Na przewóz zwłok koleją, samolotami i statkami każdorazowo wymagane jest uzyskanie zezwolenia. Z kolei przy przewozie środkami transportu drogowego zezwolenie jest wymagane jedynie wtedy, gdy przewóz następuje na odległość powyżej 60 km. Zezwolenia wydaje państwowy powiatowy inspektor sanitarny właściwy dla miejsca, z którego zwłoki albo szczątki są przywożone, na pisemny wniosek podmiotu uprawnionego do ich pochowania. Zezwolenia w drodze decyzji administracyjnej wydaje się niezwłocznie, nie później niż w terminie trzech dni od dnia otrzymania wniosku. Zwłoki, przewożone na obszarze państwa na odległość większą niż 60 km, składa się w szczelnej, drewnianej trumnie, wypełnionej warstwą substancji plynocłonnej o grubości 5 cm. Trumnę zamyka się w obecności powiatowego lub portowego inspektora sanitarnego, który następnie dokonuje jej opieczętowania. Trumnę umieszcza się na czas przewozu w szczelnie zamkniętym worku z nieprzepuszczalnego tworzywa sztucznego, odpornego na

- uszkodzenia mechaniczne. Po dostarczeniu trumny na miejsce przeznaczenia worek zdejmuje się i spala;
- 2) sprowadzanie zwłok lub szczątków z zagranicy. W sytuacji zgonu poza granicami RP na sprowadzenie zwłok i szczątków z obcego państwa należy uzyskać zezwolenie polskiego starosty właściwego dla miejsca, w którym zwłoki i szczątki mają być pochowane, działającego w porozumieniu z właściwym inspektorem sanitarnym. Stosowna procedura przedstawia się następująco:
- a) należy złożyć wniosek o zgodę na sprowadzenie zwłok. Wniosek składa się do właściwego terytorialnie starosty. Należy pamiętać, że do pochowania zwłok, a tym samym do złożenia powyższego wniosku, uprawniona jest zasadniczo (w świetle art. 10 ust. 1 Ustawy o cmentarzach) najbliższa rodzina zmarłego, a mianowicie: I) małżonek, II) krewni zstępni, III) krewni wstępni, IV) krewni boczni do 4. stopnia pokrewieństwa, V) powinowaci w linii prostej do 1. stopnia. Jeżeli sprowadzeniem zwłok z zagranicy zajmuje się wyspecjalizowana firma pogrzebowa, to musi ona dołączyć do wniosku oświadczenie osoby upoważnionej do pochowania zmarłego, iż zleca ona tej firmie uregulowanie wszelkich kwestii związanych z transportem i pochówkiem zmarłego. We wniosku należy sprecyzować: nazwisko, imię lub imiona, nazwisko rodowe, datę i miejsce urodzenia, ostatnie miejsce zamieszkania osoby zmarłej, datę i miejsce zgonu, miejsce, z którego zwłoki albo szczątki ludzkie zostaną przewiezione, miejsce pochówku, środek transportu, którym zostaną przewiezione zwłoki albo szczątki ludzkie, nazwisko, imię lub imiona, adres zamieszkania wnioskodawcy oraz jego numer i serię dokumentu tożsamości. Do wniosku dołącza się akt zgonu lub inny dokument urzędowy, który stwierdza zgon za granicą oraz określa jego przyczynę. Muszą być one przetłumaczone na język polski. Ich wystawianiem zajmują się właściwe urzędy państwa, w którym nastąpił zgon, np. w Wielkiej Brytanii kompetentny w tym zakresie jest Urząd Koronera, w Hiszpanii Registro Civil. W przypadku nieokreślenia przyczyny zgonu w akcie zgonu lub innym dokumencie urzędowym, stwierdzającym zgon, do wniosku dołącza się ponadto dokument urzędowy, który stwierdza wykluczenie jako przyczyny zgonu choroby zakaźnej. Pamiętać bowiem należy, że w przypadku śmierci na skutek choroby zakaźnej, wymienionej w wykazie ustalonym przez Ministra Zdrowia (m.in. cholera, gorączka krwotoczna, wścieklizna, wąglik), zezwolenie na przewóz zwłok zasadniczo nie może być udzielone przed upływem dwóch lat od dnia zgonu. Minister Zdrowia może jednak uczynić wyjątek od tej zasady. Wniosek do starosty jest zwolniony z opłaty skarbowej i jest rozstrzygany niezwłocznie, zasadniczo nie później niż w terminie 3 dni od jego otrzymania. Starosta wydaje lub odmawia wydania zgody na sprowadzenie zwłok. Czyni to w porozumieniu z państwowym inspektorem sanitarnym, który wydaje opinię co do sprowadzenia zwłok. Od decyzji starosty przysługuje odwołanie do Samorządowego Kolegium Odwoławczego, składane za pośrednictwem starosty w terminie 14 dni od dnia doręczenia decyzji. Wydanie decyzji zwolnione jest z opłaty skarbowej;
- b) po uzyskaniu pozytywnej decyzji starosty, osoby, które wnioskowały o jej wydanie, przekazują decyzję faksem – lub w inny sposób – do właściwego polskiego urzędu konsularnego położonego w państwie, z którego zwłoki mają być sprowadzone. Do transportu zwłok do Polski konieczne jest uzyskanie, obok decyzji starosty, zaświadczenia na przewóz zwłok lub prochów, wydawanego przez polskiego konsula. Jest ono niezbędne do przewozu zwłok i prochów, wydaje się je na podstawie decyzji starosty. Od wydanego zaświadczenia pobierana jest opłata konsularna (zgodnie z Tabelą Opłat Konsularnych w państwach strefy euro wynosi ona 54 euro).

Obok przepisów polskich, przy wywozie zwłok lub szczątków należy także liczyć się z przepisami obowiązującymi w państwie, z którego zwłoki są wywożone. Mogą one przewidywać wydawanie zezwoleń na wywóz zwłok z tego państwa. Wprawdzie prawo polskie nie uzależnia sprowadzenia zwłok do Polski od zgody właściwych organów obcego państwa, niemniej jednak zgoda ta w praktyce będzie konieczna dla wywozu zwłok z terytorium państwa, na którym nastąpił zgon (np. we Włoszech do wywozu zwłok za granicę Italii wymagane jest zezwolenie właściwego włoskiego urzędu miasta/gminy – tzw. *passaporto mortuario*). Często, gdy zgon nastąpił z przyczyn nienaturalnych (np. był efektem przestępstwa), na wywóz zwłok wymagana będzie zgoda organów policji lub prokuratury. Z reguły także konsul polski wymaga przedłożenia mu zaświadczenia, które dotyczy bezpieczeństwa transportu zwłok, wystawianego najczęściej przez zakład lub firmę pogrzebową (np. Konsulat Generalny RP w Ontario wymaga zaświadczenia o przygotowaniu zwłok do transportu – *Certificate of Embalming and Packaging*, wystawionego przez kanadyjski Public Health Officer). Przewóz zwłok i szczątków musi bowiem odbywać się w warunkach, które zapewniają odpowiednie sanitarne i techniczne bezpieczeństwo przewozu.

Przystosowaniem do przewozu zwłok i szczątków na odległość ponad 60 km zajmują się wyspecjalizowane podmioty. Przewożenie zwłok jest dozwolone specjalnie do tego celu przeznaczonymi środkami przewozowymi. Środek transportu drogowego, przysposobiony do przewozu zwłok i szczątków ludzkich, powinien spełniać następujące wymagania techniczne i sanitarne:

- 1) być trwale oznakowany w sposób wskazujący na jego przeznaczenie;
- 2) mieć kabinę kierowcy, odizolowaną od części przeznaczonej na umieszczenie zwłok albo szczątków ludzkich;
- 3) mieć zabezpieczenie przed przesuwaniem się podczas przewozu trumny lub pojemnika na zwłoki albo szczątki ludzkie;
- 4) mieć podłogę w części przeznaczonej na umieszczenie trumny lub pojemnika na zwłoki albo szczątki ludzkie, wyłożoną materiałem łatwo zmywalnym i odpornym na działanie środków dezynfekujących.

Nie dopuszcza się w pojeździe montażu miejsc siedzących w części przeznaczonej na umieszczenie zwłok albo szczątków ludzkich. Szczególne wymagania sanitarne dotyczą trumien. Zwłoki muszą być wywożone w trumnie drewnianej, wybitej blachą lub mającej wkład metalowy, albo w trumnie metalowej. Dno trumny wypełnia się warstwą substancji płynochłonnej o grubości 5 cm. Trumnę umieszcza się w szczelnej skrzyni drewnianej, uniemożliwiającej jej przemieszczanie się, lub w innym pojemniku, który jest wykonany z nieprzepuszczalnego materiału. Musi ona być opieczętowana. Ponadto, w razie wywozu zwłok z Polski powiatowy lub portowy inspektor sanitarny może nakazać zastosowanie innych środków ostrożności przy przewozie zwłok. Po przewiezieniu zwłok na miejsce przeznaczenia zwłoki muszą być niezwłocznie pochowane, bez otwierania trumny. Po każdym przewozie konieczne jest przeprowadzenie dezynfekcji środka transportu w części przeznaczonej na umieszczanie zwłok albo szczątków. Do tego celu stosuje się preparaty o działaniu: bakteriobójczym, wirusobójczym i grzybobójczym. Wymienione warunki transportu zwłok i szczątków są uzasadnione względami konieczności ochrony życia i zdrowia ludzi oraz poszanowania zwłok i szczątków. Nie mają one zastosowania przy przewozie szczątków powstałych w wyniku spopielenia zwłok. Są one umieszczane w urnie, ich przewóz zaś może odbywać się dowolnym środkiem transportu, w sposób zapewniający poszanowanie dla tych szczątków. Przytoczonych przepisów nie stosuje się także do przewozu zwłok albo szczątków ludzkich środkami transportu Sił Zbrojnych RP.

Koszty sprowadzenia zwłok ponosi ubezpieczyciel, a w razie braku ubezpieczenia ciężar one na rodzinie zmarłego. Zagadnienie sprowadzania zwłok z zagranicy dotyczy ok. 3 tys. przypadków zgonów rocznie, przy czym liczba ta wykazuje tendencję wzrostową. Przykładowo, w 2007 r. polskie urzędy konsularne odnotowały 3160 przypadków zgonów obywateli polskich za granicą (najwięcej w Niemczech – 1083, Wielkiej Brytanii – 369, USA – 330 i we Włoszech – 219). Konsulowie udzielili pomocy w zakresie transportu zwłok lub szczątków do Polski aż w 2617 przypadkach [7].

Należy zauważyć, że w sytuacji wywozu zwłok lub szczątków z terytorium Polski albo ich tranzytu przez nasz kraj również wymagane jest pozwolenie lub zaświadczenia. W pierwszym przypadku państwowy powiatowy inspektor sanitarny wydaje pozwolenie po uprzednim przedłożeniu wymaganych dokumentów właściwej władzy państwa, na którego terytorium zwłoki lub szczątki mają być pochowane, a także państw, przez których terytorium mają być przewożone, stwierdzających brak przeszkód do pochowania lub wwiezienia zwłok lub szczątków na terytorium danego państwa. W drugim przypadku przewóz zwłok i szczątków przez terytorium RP może nastąpić dopiero po uzyskaniu zaświadczenia – wydanego przez polskiego konsula w państwie, z którego przewóz ten ma nastąpić – stwierdzającego brak przeszkód do wwiezienia zwłok i szczątków na terytorium innego państwa.

Bibliografia

1. Konwencja wiedeńska o stosunkach konsularnych, sporządzona w Wiedniu dnia 24 kwietnia 1963 r. (DzU 1982, nr 13, poz. 98).
2. Ustawa z dnia 31 stycznia 1959 r. o cmentarzach i chowaniu zmarłych (DzU 2000, nr 23, poz. 295).
3. Rozporządzenie Ministra Zdrowia z dnia 7 grudnia 2001 r. w sprawie postępowania ze zwłokami i szczątkami ludzkimi (DzU 2001, nr 153, poz. 1783).
4. Rozporządzenie Ministra Zdrowia z dnia 27 grudnia 2007 r. w sprawie pozwoleń i zaświadczeń na przewóz zwłok i szczątków ludzkich (DzU 2007, nr 249, poz. 1866).
5. Rozporządzenie Ministra Infrastruktury z dnia 11 lipca 2008 r. w sprawie przewozu lotniczego materiałów wymagających szczególnego traktowania (DzU 2008, nr 126, poz. 814).
6. Umowa między Rządem Rzeczypospolitej Polskiej a Rządem Federacji Rosyjskiej o międzynarodowych przewozach drogowych, podpisana w Warszawie dnia 30 sierpnia 1996 r. (Monitor Polski z 2005 r., nr 61, poz. 806, s. 1886).
7. Raport o pracy polskiej służby konsularnej w 2007 r., Departament Konsularny i Polonii MSZ, Warszawa, maj 2008 r.

Recenzent: Dr hab. Barbara Mikołajczyk, prof. nzw. Uniwersytetu Śląskiego